

VÝCHOVA VE ŠTEFÁNIKOVĚ DUCHU

Martin Janec (*1922)

„Celá armáda už se rozpadala a my jsme byli asi poslední oddíl, který ještě držel pohromadě. Na Donovaly, kde jsme působili, za námi přišli i generálové Ján Golian a Rudolf Viest,“ vzpomíná Martin Janec na říjnové dny roku 1944, kdy Němci vytlačili Slovenské národní povstání do hor. Tou dobou se už mělo přejít na partyzánský boj.

Právě jejich jednotka se měla stát tou, která bude doprovázet legendární velitele povstání proti německým nacistům i domácímu luďáckému režimu na jejich další cestě. *„Tohle je nejvzácnější legitimace, kterou jsem dostal a kterou mám,“* říká s úctou, když ukazuje průkaz, který dostal přímo z rukou Jána Goliana. Martin Janec byl jedním z mála, kteří legendárního velitele doprovázeli až do posledních chvil.

On sám byl ale zapojený do odboje už v roce 1939, kdy celá jeho rodina působila v první demokratické organizaci Obrana národa. *„Byli jsme čtyři bratři, byli jsme vychovaní v Brezové pod Bradlom, ve Štefánikově duchu,“* odhaluje ideály, které ho v životě vedly. Ve městě, kde se Martin v roce 1922 narodil, žil československý duch i tradice boje za svobodu. Znal osobně mnoho legionářů, již vybojovali první Československou republiku. Měl k ní silný vztah, představovala jeho šťastné a harmonické dětství.

A i proto se ho hitlerovská hrozba a následné rozbití Československa velmi dotkly. *„Třicátý devátý rok byl pro nás velmi tragický. Když vznikl Slovenský stát a Čechy dali do protektorátu, muselo se vystěhovat hodně našich sousedů a přátel. Bydleli jsme tehdy už v Bratislavě a z Robotnické ulice směrem na Českou vedl velký plot. A na tom plotě bylo napsáno: Čech, luterán a Žid, to je jeden hid. A to Vám říkám pro dokreslení, abyste věděli, v jaké době jsme žili, a také že jsme byli odhodláni co nejvíce pomáhat,“* vzpomíná.

Už krátce po rozbití Československa se zformovala i první demokratická odbojová organizace Obrana národa, u jejíhož vzniku stáli elitní českoslovenští důstojníci. Jedním z jejich hlavních úkolů bylo pomáhat pronásledovaným při útěcích z Protektorátu. Jejich cesta vedla pak přes Slovensko a Maďarsko až do Jugoslávie a odtud do Francie. Tam se už formovaly základy vznikající československé zahraniční armády. Do zahraničí se díky této odbojové organizaci podařilo uprchnout mnohým, kteří se později proslavili v zahraničním odboji: generálu Milanu Píkovi, který později působil v Royal Air Force, nebo výsadkáři Jaroslavu Klemešovi.

Strategickým místem, nejen kvůli poloze kousek od hranic, ale i kvůli odbojnému duchu místních obyvatel, byla i Brezová pod Bradlom. Spojkou se také stala rodina Martina Jance, která při těchto útěcích pronásledovaným pomáhala. Těchto aktivit se zúčastnil i sám Martin. *„Naší rodinou takto prošlo asi sedm důstojníků,“* uvádí. Jeho rodina navíc poskytla útočiště i doktorovi Fanfullemu, který se u nich ukrýval. V protektorátě mu v té době totiž hrozila smrt.

Krátce po vypuknutí povstání pomáhal mladý medik Martin i sestřeleným anglickým letcům, které chtěli převézt na střední Slovensko. Když vypukl ozbrojený odpor, ani chvilku neváhal. V Brezové pod Bradlom působil tou dobou partyzánský oddíl velitele Jana Repty, ten jim ale řekl, že nevyvíčené vojáky nechce. Poradil jim, že užitečnější budou přímo v centru ozbrojeného povstání.

A tak se se starším bratrem Samkem dostali dobrodružným způsobem v prvních dnech povstání do Bystrice, kam tyto sestřelené letce přivedli. Jak dnes zdůrazňuje, podařilo se jim to jen díky pomoci dobrých lidí. Starší Samko bojoval do konce války s partyzány, mladšímu Martinovi nabídli vstup do Vysokoškolského strážního oddílu. Byla to speciální vojenská jednotka, která vznikla z iniciativy a na podnět generála Jána Goliana. Byla složená výhradně ze studentů a jejich profesorů, kteří měli na starosti jejich výcvik. Mezi nimi byly například bratři Chovanovci, kteří byli už dávno zapojeni do tisku letáků proti režimu.

„Bylo nás přes 250, hlavně vysokoškoláci, ale i středoškoláci a kluci před maturitou, ze všech koutů Slovenska. To je vlastně pro mě důkaz o celoslovenském dosahu povstání proti nacistům i kolaborujícímu luďáckému režimu,“ říká po letech Martin Janec. *„Prošli jsme velice tvrdým a náročným výcvikem a pak jsme chodili hlavně na hlídky v podhůří Nízkých Tater mezi Korytnicí a Donovaly, protože tam je dolina, kterou se dá přejít z Donovalů na Pohroní,“* dodává k působení své jednotky.

V době probíhajícího povstání zvládli i několik úspěšných akcí. Vysokoškolský strážní oddíl také pročistoval terén v oblasti Malého Šturce a u Čremošného. To byla v té době důležitá role. Jednotky bojové skupiny SS-Schill spolu s divizí pancéřových granátníků Tatra se totiž snažily prorazit ochranné pásmo směrem na Banskou Bystrici.

S působením vysokoškoláků v ozbrojeném povstání a jejich speciální jednotky byly spokojeni i kapitán Milan Polák a generál Ján Golian, který si jejich akce přišel sám prověřit.

Jeden z příslušníků jednotky Július Chovan, známý kronikář Vysokoškolského strážního oddílu, vzpomíná, že se na studenty přišel podívat i politik Vavro Šrobár. Píše také o tom, že na Vysokoškolský strážní oddíl nasadila bratislavská vláda i studenty špiony, které v Bystrici odhalili a internovali je v zámku ve Slovenské Lúpci. Nejsilnějším momentem byl

však pro Martina příchod dvou legendárních velitelů povstání. „*Byl jsem jen řadový voják na konci roty, i díky tomu, že jsem byl nejmenší,*“ říká skromně jeden z těch, kteří doprovázeli velitele až do úplného konce. Bylo to už poté, co bylo povstání potlačeno. A s nejvyššími veliteli se právě oni, mladí vysokoškoláci, měli vydat na ústupovou cestu z Donovalů směrem na Kozí Hřbety. Během ústupu však několikanásobná německá přesila postupně Vysokoškolský strážní oddíl rozprášila a jeho členy zajala. V horské chalupě v Pohronském Bukovci pak také dva nejvyšší velitele povstání. Martinovy rodiče mezitím zatklo gestapo. V té době byli v odboji všichni čtyři synové. Ale rodiče šťastnou náhodou válku přežili. Zajetí vojáci už měli směřovat do transportů a do nacistických zajateckých táborů. Martinovi, který se ztratil své jednotce a jehož dali dohromady s cizími, se však díky náhodě podařilo z této deportace uprchnout. Věděl totiž, že nemůže zaváhat a že právě zde se rozhoduje o jeho životě nebo smrti. Stále při něm však stálo štěstí. Poslední dny války prožil v Brezové pod Bradlom a po jejím skončení se setkala celá rodina. Velmi ho ranilo, když se dozvěděl, že velitelé, ke kterým vzhlíželi, na konci války zahynuli – podle indicií, jež dnes uvádějí historici, byli generálové Ján Golian a Rudolf Viest pravděpodobně zavražděni v nacistickém koncentračním táboře Flossenbürg.

Po válce Martin vystudoval medicínu a doufal v lepší časy. Ty však nepřišly a on jako přesvědčený demokrat nově nastolený komunistický režim odmítal. V tomto období si bez zbytečných kompromisů dokázal jít svou cestou. Byl průkopníkem v zavádění nových operačních technik a postupů u vrozených vad dolní části trávicího systému a u vrozených vad pohlavních orgánů, takzvaného intersexu. Současně byl odborníkem na hrudní chirurgii dětí. Stal se prvním řádným profesorem medicíny na Slovensku a dnes je čestným členem Slovenské lékařské komory. Ocenění získal i za svůj odboj. Na vzpomínkové akci k 70. výročí konce války ho přijal společně s vybranými veterány slovenský prezident Andrej Kiska, ocenil ho Ústav paměti národa a v Česku Bendovou cenou i Ústav pro studium totalitních režimů. On sám se svým ideálům totiž nezpronevěřil ani později. Jen těžko chápal, že mnozí jeho spolubojovníci z povstání skončili v komunistických kriminálech. A to, že se za komunistického režimu mělo na roli dvou legendárních velitelů povstání zapomenout. On sám pomáhal organizovat setkání se spolubojovníky, na které chodila i vdova po legendárním veliteli Jarmila Golianová, která byla sama vězněna komunistickým režimem.

Dodnes má Martin Janec na věc jasný názor: „*Komunistická strana úplně zdeformovala a rozostřila Slovenské národní povstání svým výkladem. Ono však mělo jasný směr a cíl. A tím směrem a cílem byla demokracie a svoboda.*“

Autorka textu Soňa Gyarfašová